

De positie van het Afrikaans na de afschaffing van de Apartheid

Naam: Josephine Houtman

Studentnummer: 4182413

BA Eindwerkstuk Nederlandse Taal en Cultuur

Cursuscode: NE3VD11017

ECTS: 7,5

Datum: 23 juni 2017 (blok 4)

Begeleidster: Dr. Sterre Leufkens

Tweede lezer: Dr. Brigitta Keij

Inhoudsopgave

SAMENVATTING	3
1. INLEIDING	4
2. THEORETISCH KADER	6
2.1 Geschiedenis van het Afrikaans	6
2.2 De Apartheid	7
2.3 Na de Apartheid	8
2.4 Taalvitaliteit	9
2.5 Identiteit van de Afrikaanssprekende blanken	9
2.6 Vraagstelling	10
3. METHODE	11
4. DEELVRAGEN	12
4.1 Welke meningen van blanken en zwarten zijn er over het Afrikaans van 1994 tot nu?	12
4.2 Hoe is het gebruik van het Afrikaans in de verschillende domeinen (onderwijs en rechtspraak) veranderd van 1994 tot nu?	12
4.2.1 <i>Onderwijspraktijk</i>	12
4.2.2 <i>Onderwijsbeleid</i>	14
4.2.3 <i>Rechtspraak</i>	15
4.3 Wat zijn de aantallen blanken en zwarten die Afrikaans en Engels als moedertaal dan wel als tweede taal beheersen van 1994 tot nu?	15
5. DISCUSSIE	17
5.1 Meningen	17
5.2 Domeinverlies	18
5.3 Sprekersaantallen	18
6. CONCLUSIE	19
7. LITERATUUR	20

Samenvatting

In de zeventiende eeuw ontstond in Zuid-Afrika een nieuwe taal door taalcontact: het Afrikaans. Omdat het land een kolonie was van Nederland is de woordenschat van de taal vooral aan het Nederlands ontleend, maar de slavencultuur zorgde ervoor dat het Afrikaans ook veel invloeden heeft van andere talen. De blanke kolonisten die zich vanaf het begin op de Kaap vestigden, ontwikkelden een Afrikaner identiteit, waarbij zij trots waren op hun cultuur en hun taal. Deze sterke verbinding met hun etniciteit heeft hen al meerdere malen geholpen om bedreigingen te weerstaan. Er vonden meerdere taalstrijden plaats waarbij er gestreden werd voor de erkenning van het Afrikaans, en met succes. Tijdens de Apartheid fungeerde het Afrikaans als taal van de blanke regering. In deze tijd moesten de verschillende etnische groepen gescheiden leven en alle niet-blanken werden gediscrimineerd.

De geschiedenis leert dat sociale veranderingen invloed hebben op (de positie van) een taal. De afschaffing van de Apartheid in 1994 heeft dus ook zijn weerslag gehad op de positie van het Afrikaans. Deze positie is te meten in de meningen van blanken en zwarten over het Afrikaans, het gebruik van het Afrikaans in het onderwijs en de rechtspraak en de aantallen blanken en zwarten die het Afrikaans als moedertaal dan wel als tweede taal genieten. Het Afrikaans wordt nog steeds geassocieerd met onderdrukking, maar vooral onder de nieuwe generaties lijken de meningen te zijn verzacht. In het onderwijs en de rechtspraak wordt vooral het Engels gebruikt. Bovendien lijkt de regering vooral aan het Engels de voorkeur te geven, ondanks dat er elf talen als officiële talen in de Grondwet zijn erkend. Nog steeds is het Afrikaans de grootste huistaal van alle talen, maar het Engels is de grootste taal in de publieke ruimte en groeit relatief sneller in aantal sprekers.

De taal wordt nu niet bedreigd om de volgende redenen; de meningen zijn verzacht over het Afrikaans, de Afrikaners zelf zijn positief over de overlevingskans van hun taal en de taal heeft genoeg sprekers. De achteruitgang van de positie van het Afrikaans aan de oppervlakte van de Zuid-Afrikaanse maatschappij (in onderwijs en recht) is te linken aan het verlies van de machtspositie van de Afrikaanssprekende blanken. Deze achteruitgang in de publieke ruimte is wel een aandachtspunt op het gebied van bedreiging van de taal. Bij verdere keldering van de status kan de taal ingehaald worden door het Engels. Ook is het mogelijk dat er opnieuw voor erkenning gevochten moet worden, waardoor etnische grenzen juist weer zullen worden aangescherpt. Dit zou tegen het beleid van het ANC ingaan. Enfin, de Zuid-Afrikaanse maatschappij is ingewikkeld; zo ook de positie van het Afrikaans.

1. Inleiding

“Als je tegen iemand praat in een taal die hij begrijpt, dan bereik je zijn hoofd. Als je tegen iemand praat in zijn eigen taal, dan bereik je zijn hart”; een quote van Nelson Mandela (Le Cordeur, 2015). Mandela was na de afschaffing van de Apartheid niet wraakzuchtig naar het Afrikaans van de Afrikaners, hoewel dat destijds de taal was van de onderdrukking.

Allereerst is het belangrijk een overzicht te geven van de bevolkingsstructuur van Zuid-Afrika. Er bestaan geen neutrale begrippen voor de verschillende bevolkingsgroepen, die losstaan van connotaties. Daarom gebruik ik de termen zoals ze in officieel staatsbeleid en in publicaties nog steeds worden gebruikt (Bornman, 2010). Hierdoor tracht ik het meest neutraal te zijn en een heldere afbakening te gebruiken. De bevolking van Zuid-Afrika wordt in vier groepen verdeeld: zwarten, blanken, Kleurlingen en Aziaten/Indiërs. Met zwarten bedoel ik de inheemse zwarte bevolking van Zuid-Afrika. De blanken kunnen Afrikaans- of Engelsprekend zijn, ik ga in mijn theoretisch kader op de oorzaak van deze tweedeling in. Andere benamingen voor Afrikaanssprekende blanken zijn Afrikaners of Boeren. Met Kleurlingen doel ik op mensen die niet-blank zijn of van gemengde raciale afkomst zijn (Bornman, 2010). Aziaten en Indiërs zijn verschillende groepen van Aziatische afkomst. Zwarten, Kleurlingen en Aziaten/Indiërs worden weer onder de term niet-blank geschaard (February, 1985).

Het Afrikaans is ontstaan onder koloniaal Nederlands bewind in de zeventiende eeuw, toen er op de Kaap een fort werd gesticht en er snel handel gedreven moest worden. De relatief nieuwe taal kwam tot stand door taalcontact. De taal kreeg steeds meer sprekers; eerst vooral blanken en later ook Kleurlingen. De Nederlanders zagen graag dat het Nederlands werd gesproken, maar de blanken in Zuid-Afrika waren inmiddels trots op hun cultuur en hun taal. De eerste taalstrijd ontstond om het Afrikaans erkend te krijgen. Toen het land aan het begin van de negentiende eeuw een Britse kolonie werd, ging het Afrikaans opnieuw gebukt onder bedreigingen. Ook ditmaal vochten de Afrikaanssprekende blanken voor hun taal en cultuur. De taal overleefde en werd zelfs in 1910 als officiële taal ingesteld als gelijke van het Nederlands en naast het Engels.

In 1948 kwam de Nationale Partij aan de macht, onder leiding van de blanke president Malan. Deze regering discrimineerde de zwarte en Kleurlingenbevolking door strikte wetten van rassenscheiding; een beleid dat Apartheid wordt genoemd, opvallend genoeg een Afrikaanse term. Het Afrikaans was de taal van de onderdrukker, van de Afrikaanssprekende blanken. Het Afrikaans doorstond de bedreiging in het koloniale tijdperk van de Nederlanders, daarna overleefde hij het Brits bewind, en werd toen de taal van de macht tijdens de Apartheid. Maar wat gebeurde er daarna?

Zuid-Afrika heeft sinds 1994 veel radicale sociale en politieke veranderingen ondergaan. Het Afrikaans Nationaal Congres kwam aan de macht met Nelson Mandela als president. De nieuwe ideologie was een regenboognatie waarin de multiculturele samenleving werd gestimuleerd. Er werden elf talen als officiële talen ingevoerd, waaronder het Afrikaans en het Engels. De regering kwam met een meertaligheidsbeleid in het onderwijs dat een gelijk onderwijsaanbod van talen moest bewerkstelligen. Het Afrikaans kreeg dus een plaats in de nieuwe samenleving. Echter, het beleid werd in de praktijk niet uitgevoerd; de inheemse talen worden niet vertegenwoordigd en er wordt vooral in het Engels lesgegeven. Afrikaans als voertaal op universiteiten zou discriminerend zijn voor zwarten, die het Afrikaans niet beheersen. Daardoor zijn veel grote universiteiten

verengelt. De Afrikaners protesteren tegen de vermindering van het gebruik van het Afrikaans in het onderwijs.

De grote culturele veranderingen roepen de vraag op wat er met de positie van het Afrikaans is gebeurd sinds de afschaffing van de Apartheid in 1994. Op taalgebied is er veel aan de hand en het is interessant om naar de rol van het Afrikaans te kijken. Ik onderzoek drie aspecten van deze positie: de meningen over het Afrikaans, het gebruik van Afrikaans in verschillende domeinen (onderwijs en de rechtspraak) en de aantallen sprekers van het Afrikaans. De deelvragen sluiten tevens aan bij zes van de negen criteria van de lijst die door Unesco (het onderdeel van de VN dat verantwoordelijk is voor het behoud van cultureel erfgoed) is opgesteld om de gezondheid ofwel bedreiging van een taal te kunnen vaststellen. Unesco meent dat een taal veel over een cultuur zegt en daarom goed gedocumenteerd en het liefst behouden moet worden (Brenzinger et al., 2003).

Taal is ideologisch en politiek; het fungeert vaak als weerspiegeling van een maatschappij. Volgens sociolinguïstische literatuur is er een relatie tussen sociale en politieke veranderingen en linguïstische variatie. Taal is een belangrijke indicator van identiteit (Martin, 2014). Omdat het Afrikaans vooral de taal was van de Afrikaanssprekende blanken, onderzoek ik in het theoretisch kader ook hun positie. De bevindingen van mijn deelvragen over de positie van het Afrikaans koppel ik hierna aan de identiteit van de sprekers van het Afrikaans, omdat ik op basis van de sociolinguïstische literatuur verwacht dat hier een correlatie tussen te vinden is.

In de volgende secties zal ik eerst in sectie 2 de literatuur over het Afrikaans, taalvitaliteit en de sociale positie van Afrikaanssprekende blanken bespreken. In sectie 3 leg ik uit welke onderzoeksmethode ik gebruik. Sectie 4 bevat bronnenonderzoek gespecificeerd in drie deelvragen. De uitkomsten van de deelvragen bespreek ik in sectie 5 en ik zal eindigen met mijn conclusie in sectie 6.

2. Theoretisch kader

In deze sectie zal ik eerst ingaan op de geschiedenis van het Afrikaans voor, tijdens en na de Apartheid. Vervolgens bespreek ik taalvitaliteit en literatuur over de identiteit van de Afrikaanssprekende blanken. Uiteindelijk expliciteer ik mijn hoofd- en deelvragen.

2.1 Geschiedenis van het Afrikaans

Zuid-Afrika kent sinds de afschaffing van de Apartheid in 1994 elf officiële talen. Een daarvan is de semi-creooltaal Afrikaans; een taal die is ontstaan uit taalcontact tijdens het koloniale tijdperk in de zeventiende eeuw (Den Besten en Hinskens, 2005). Toentertijd maakten de Nederlanders met de Verenigde Oost-Indische Compagnie een stop op de weg naar Indië. Op deze plek stichtten de Nederlandse kolonisten onder leiding van Jan van Riebeeck in 1652 de Kaapkolonie (Den Besten en Hinskens, 2005). De taal die wij hedendaags het Afrikaans noemen, komt voort uit taalcontact met andere volkeren. De inheemse volkeren en de kolonisten kenden geen gemeenschappelijke taal waardoor er zich een mengvorm van de verschillende talen ontwikkelde. Vanaf het eind van de zestiende eeuw was er al taalcontact tussen het Nederlands, het Engels en het Khoikhoi van inheemse Zuid-Afrikanen (Den Besten en Hinskens, 2005). In 1658 kwamen er veel talen bij omdat vanaf toen slaven naar de Kaap gehaald werden (Den Besten en Hinskens, 2005). De slaven kwamen voornamelijk uit West-Afrika, Madagaskar, India en de Indische archipel (Den Besten, 2009).

De linguïstische herkomst van het Afrikaans is ingewikkeld en daarom ben ik genoodzaakt om te vereenvoudigen. Allereerst ontstonden er twee typen Proto-Afrikaans door taalcontact tussen het Koikhoi pidgin, de slaventalen en het Kaaps-Hollands, dat gesproken werd door de kolonistenbevolking (Grebe, 2004). Een pidgin is een gereduceerde 'taal' die wordt gecreëerd om zo snel mogelijk met elkaar in contact te komen. Het bestaat voornamelijk uit gebrekkige grammatica en een woordenschat van de lexifier, de taal die de woordschat verleent (Leufkens, 2016). De twee prototypen kwamen rond 1850 samen tot het Afrikaanse koine waarin er nog veel dialectische taalvariatie was. Op basis van deze koine werd eind negentiende eeuw het Afrikaans gestandaardiseerd (Grebe, 2004).

Het Afrikaans is dus begonnen als pidgin en sinds de taal als moedertaal aan kinderen doorgegeven werd, groeide het uit tot een creooltaal. Dit is een volwaardige taal waarmee alle communicatieve boodschappen kunnen worden geuit. Het Afrikaans kan echter soms worden aangeduid als semi-creooltaal omdat de woordenschat relatief gezien meer op de lexifier, het Nederlands, lijkt dan andere creooltalen (Leufkens, 2016). De grammaticale geslachten en veel verbale flexie van het Nederlands in het Afrikaans is door de tijd heen weggevaagd (Den Besten en Hinskens, 2005). Het Nederlands verschaftte dus vooral het lexicon en was hiermee de superstraattaal. Er zijn grammaticestructuren van substraattalen in het Afrikaans terug te vinden zoals de 'X + Hulle' constructie van het Oost-Maleise dialect (Den Besten, 2009). Deze constructie met 'hulle' als suffix achter een zelfstandig naamwoord, duidt op een collectief waarmee X is. De betekenis van 'Pa-hulle' hangt af van de context: het kan zijn 'vader en moeder' of 'vader en de anderen'. Er zijn dus veel aspecten in het Afrikaans tot andere talen te herleiden.

Tijdens Nederlands koloniaal bewind keken de Nederlanders neer op het Afrikaans omdat het in hun ogen maar een afgeleide was van het statusvolle Nederlands (Renders, 2005). Zij noemden het ook wel een 'kombuistaal' die alleen gesproken zou moeten worden in de kombuis, de keuken. Inmiddels was het Afrikaans in de achttiende eeuw uitgegroeid

tot spreektaal van een groot deel van de blanke kolonisten die er geboren werden; zij noemden zich Afrikaners. Ook een groot deel van de Kleurlingenbevolking sprak Afrikaans (Renders, 2005). Vooral de Afrikaners waren trots op hun taal en cultuur en zij wilden het Afrikaans erkend krijgen. De Eerste Taalbeweging ontstond toen, waarbij er gestreden werd om het Afrikaans van het Nederlands te bevrijden (Martin, 2014). Deze beweging kwam vooral vanuit blanke hoek die het Afrikaans zagen als iets wat bij Afrikaners hoort (Renders, 2006). Het Afrikaans moest blank en lokaal zijn (Stell, 2010). Er kwamen veel actiegroepen op en in 1875 werd het eerste regelboekje van de taal uitgegeven (Stell, 2010). Hiervoor was het Afrikaans vooral een gesproken taal.

Aan het begin van de negentiende eeuw werd Zuid-Afrika een kolonie van Groot-Brittannië. Ook de Britten keken neer op het Afrikaans en zij wilden het Engels bij de bevolking in de Kaap doordrukken. Opnieuw moest er gestreden worden voor het behoud van het Afrikaans. Er kwam een Tweede Taalstrijd op die zich tegen het Engels verzette en waarin het Afrikaner nationalisme groeide (Martin, 2014). Tijdens de Grote Trek in 1835 trokken de boeren naar het Noorden waar ze hun eigen onafhankelijke staten stichtten: de Oranje Vrijstaat en de Zuid-Afrikaansche Republiek (Transvaal). Op deze wijze is het Afrikaans van die tijd meeverhuisd het land in, waardoor de taal zich verspreidde en doorgegeven werd aan nieuwe generaties. De Engelsen konden hun macht daar namelijk niet doorvoeren.

In deze tijd ontstond de verdeling tussen Afrikaans- en Engelssprekende blanken als twee verschillende taal- en cultuurgroepen. De blanken die de voordelen zagen van de koloniale heersers, bleven voornamelijk in de Kaap en verengelsten. Het andere deel van de blanken was er trots op om in Zuid-Afrika geboren te zijn en het Afrikaans te spreken; zij kwamen in verzet tegen de Engelsen en trokken dus het land in. Tijdens de Boerenoorlog (1899-1902) vochten deze twee groepen blanken aan twee verschillende zijden (Bornman, 2010). Nadat de Tweede Boerenoorlog in 1910 was beslist in het voordeel van de Engelsen werden de Afrikaners onderdeel van het Britse regime in de Unie van Zuid-Afrika, maar mochten ze hun autonomie houden. Het behoud van taalrechten was de voorwaarde van de Afrikaners om toe te treden tot de Unie (Steyn, 2013). Dat hield in dat het Afrikaans gesproken mocht blijven worden, evenals het Nederlands, naast het Engels (Martin, 2014).

2.2 De Apartheid

Bij de totstandkoming van de Unie van Zuid-Afrika werd al door de Engelsen en Afrikaners vastgesteld dat zwarten geen stemrecht hadden (February, 1985). Bovendien hadden de Boeren een economisch belang in het verschil tussen blank en zwart: de zwarten waren voor hun een goedkope arbeidskracht. De spanningen tussen blank en zwart bestonden dus al. In 1948 won de Nationale Partij de verkiezingen onder leiding van dr. Malan. Hij was de minister van de Nederlands gereformeerde kerk en redacteur van de Afrikaanse krant 'Die Burger'. Hij wordt gezien als een van de nationale leiders en bedenkers van de Apartheid (Le Cordeur, 2015). De NP die aan de macht was van 1948 tot 1994 bestond grotendeels uit Afrikaanssprekende blanken. Sinds die eerste overwinning van de partij heeft de Afrikaner de landspolitiek bepaald en is deze deels verantwoordelijk geweest voor de Apartheid (Renders, 2005). Zij beschikten over controle over de belangrijkste middelen in het land en hadden politieke macht om hun ideeën over de ideale maatschappij door te duwen. Ook bekleedden ze de dominante posities in het kabinet, de overheid en de media (Korf en Malan, 2002).

De Apartheid schreef voor dat er raciale classificatie door geboorte was voor vier groepen: zwarten, blanken, Kleurlingen en Aziaten/Indiërs (Bornman, 2010). De NP was negatief tegenover het Engels omdat de Afrikaners zich sinds de kolonisatie door de Britten door hun onderdrukt voelden. Ook zag de partij een dreiging in de inheemse Zuid-Afrikanen voor de toekomst van de Afrikaner cultuur (Le Cordeur, 2015). Daarom werden allerlei regels opgesteld om de niet-blanke bevolking te discrimineren. De ideologie was dat er niet één Zuid-Afrikaanse natie was maar dat het land bestond uit verschillende volkeren. Elk volk had zijn eigen cultuur en deze grenzen werden in de Apartheid aangescherpt (February, 1985). Alle wetten waren erop voorzien om rassendiscriminatie uit te voeren en de culturen af te grenzen zodat de culturele en politieke belangen van de Afrikaner beschermd zouden worden (February, 1985).

Tijdens de Apartheid was het Afrikaans de taal van het machtsapparaat: van de regering, de administratie die op de toepassing van Apartheidswetten moest toezien, het leger en de politie (Renders, 2005). Tijdens de Apartheid werden zwarte studenten benadeeld in het onderwijs (Greenfield, 2010). De Bantoe-Onderwijs Wet was van toepassing en hield in dat alle zwarte scholen onder staatstoezicht gesteld werden. Ook was de financiering ongelijk verdeeld voor zwarte en blanke studenten (Labuschagne, 2011), ten nadele van de eerste groep. Bovendien mochten zwarte scholieren de eerste acht jaar wel in hun moedertaal leskrijgen maar moesten ze daarna wisselen naar Afrikaans of Engels onderwijs. Zwarte studenten kregen daardoor relatief weinig onderwijs in hun moedertaal en in de koloniale talen, wat leidde tot een gebrek aan een goede fundering van deze talen. Hun linguïstische en academische ontwikkelingen kwamen hierdoor tot stilstand (Greenfield, 2010).

In 1976 kwam de zwarte bevolking uit het township Soweto in opstand tegen het regeringsbesluit om het Afrikaans als algemene taal in te voeren op zwarte scholen (Renders, 2005). Volgens de demonstranten zou het Afrikaans als voertaal discriminerend zijn voor de zwarte studenten omdat ze deze taal weinig of niet beheersten. Deze Soweto-opstand werd hardhandig de kop ingedrukt door de politie. Sinds de opstanden kreeg het Afrikaans het stigma van taal van de onderdrukking, omdat men de taal associeerde met de Afrikaners die de zwarten en de Kleurlingen discrimineerden (Le Cordeur, 2015). Het Afrikaans fungeerde voor de Afrikaners als verdediging tegen de Engelsen en tijdens de Apartheid tegen 'het zwarte gevaar'. Hierdoor werd de taal voor de Afrikaners een uitdrukking van de Afrikaner identiteit en nationalisme (Renders, 2005).

2.3 Na de Apartheid

In 1994 werden de eerste democratische verkiezingen gehouden waarbij Nelson Mandela met het Afrikaans Nationaal Congres president werd. Na de afschaffing van de Apartheid moest er een nieuwe gemeenschappelijk geaccepteerde nationale identiteit gecreëerd worden die los zou staan van onderdrukking (Bornman, 2010). Voor 1994 werd er juist een scheiding van etniciteit en volkeren benadrukt waarbij de groepen niet moesten mengen (February, 1985). Nu was het de bedoeling dat de groepen weer met elkaar moesten samenleven in gelijkwaardigheid. De Regenboognatie moest die eenheid benadrukken in de diversiteit van de Zuid-Afrikaanse bevolking (Bornman, 2010).

Mandela wilde de Afrikaners ruimte geven in zijn nieuwe Zuid-Afrika door hun taalrechten op te nemen in de wet. Om onderlinge strijd tussen de verschillende stammen te voorkomen werden elf talen officieel erkend in de nieuwe grondwet (naast het Afrikaans en

het Engels die al erkend waren voor 1994): het IsiNdebele, IsiXhosa, IsiZulu, Northern Sotho, Sesotho, Setswana, SiSwati, Tshivenda en Xitsonga (Renders, 2005). Waar er in de Apartheid duidelijke taalgrenzen waren, wilde men met dit nieuwe taalbeleid de linguïstische diversiteit omarmen om zo de culturele diversiteit te vergroten. Er werd verwacht dat een gelijke behandeling van taalgroepen de ongelijkheid tussen de sociale groepen zou verzachten. Echter, volgens De Swaan (2003) werkte dit averechts. Bij een veelheid aan taalkeuze waarbij geen taal als dominante taal wordt aangewezen, ontstaat spraakverwarring, zoals op papier in het beleid van het ANC. Men weet dan niet welke taal er gesproken moet worden waardoor er gekozen wordt voor de meest dominante taal: het Engels.

De gebrekkige uitrusting van de elf erkende talen leidde ook tot een groeiende aanwezigheid van het Engels op universiteiten in Zuid-Afrika. De Zuid-Afrikaanse wet luidt dat iedereen zich moet kunnen inschrijven op de universiteit en er les moet kunnen volgen (Polfliet, 2015). In de praktijk worden in het hoger beroepsonderwijs nog vaak de koloniale talen voorgetrokken ten koste van de inheemse moedertalen (Greenfield, 2010). Op veel grote universiteiten is men inmiddels (deels) overgegaan op het Engels. Het Afrikaans als voertaal zou discriminerend zijn omdat de zwarten deze taal immers niet beheersen. Onderwijs in het Engels zou toegankelijker zijn omdat een groter deel van de zwarten deze taal spreekt.

2.4 Taalvitaliteit

De VN-organisatie Unesco, dat verantwoordelijk is voor het behoud van cultureel erfgoed, heeft een lijst opgesteld met negen criteria die de gezondheid van een taal meten (Brenzinger et al., 2003). Als een taal minder goed scoort op basis van de criteria neemt de organisatie actie. Unesco wil in eerste instantie de taal ervan weerhouden om uit te sterven. Als dat niet lukt, probeert de organisatie de taal op tijd te documenteren. Dit is van belang omdat een taal veel zegt over en toegang biedt tot de cultuur waarin hij wordt of werd gesproken (Brenzinger et al., 2003). Om te kunnen overleven, moet een taal gebruikt worden in de openbare sfeer (Renders, 2005).

Een taal wordt bedreigd als er negatieve meningen zijn over de taal, deze minder in onderwijs en recht wordt gebruikt, en de aantallen sprekers klein zijn of sterk afnemen. Het gaat dus over status, of het wordt gebruikt in de openbare ruimte en of genoeg mensen de taal nog spreken als eerste of tweede taal. Bij bedreiging of uitsterving van de taal kiezen de sprekers ervoor om zich aan te passen aan de omgeving en een andere taal te gebruiken. Dit kan vaak snel voor individuele voordelen zorgen, maar op de lange termijn bestaat er dan dreiging van verlies van de taal. De taal is dan niet meer te begrijpen of te leren voor nieuwe generaties, waardoor de gemeenschapscultuur ook ontoegankelijk is geworden (De Swaan, 2013).

2.5 Identiteit van de Afrikaanssprekende blanken

In de sociolinguïstiek wordt het verband tussen taal en sociale groepen onderzocht. Demografische kenmerken van groepen bepalen identiteit en identiteit wordt uitgedrukt in taal. Taal is dus een identiteitsmarkeerder (Martin, 2014). Na de afschaffing van de Apartheid ontstond de vrees dat de identiteit van de blanke machthebbers onder druk zou komen te staan, nu ze hun macht verloren hadden. Korf en Malan (2002) onderzochten de

bedreiging van de etnische identiteit van Afrikaanssprekende blanken na de afschaffing van de Apartheid. In hun studie interviewden ze 247 Afrikaanssprekende blanke inwoners van Pretoria, de bestuurlijke hoofdstad van Zuid-Afrika.

Uit de studie blijkt dat de Afrikaanssprekende blanken zich niet sterk verbinden met de staat maar wel met hun eigen etnische groep. Zij geloven erin dat hun etnische groep, cultuur, taal en trots blijven bestaan. Wel voelen zij zich bedreigd in de positie van hun groep in de maatschappij waarbij ze zorgen hebben over discriminatie, positieve discriminatie, financiën, veiligheid en de praktische gevolgen van het zijn van een Afrikaanssprekende blanke. Hun status en machtspositie is weg en daardoor kan het voor de Afrikaanssprekende blanken voor het eerst nadelig zijn om tot die groep te behoren. Bovendien blijkt dat er negatieve percepties over de Afrikaanssprekende blanken zijn van andere groepen. De minimale ervaring van bedreiging in het voortbestaan van hun etnische groep wordt verklaard doordat de groep al meermalen succesvol een bedreiging heeft ondergaan. De Afrikaners hebben al eens moeten vechten voor hun taal, cultuur en identiteit onder koloniaal bewind van de Engelsen.

Bornman (2010) bevestigt de theorieën van Korf en Malan (2002). Zij betoogt ook dat taal de primaire indicator is van cultuur en/of etniciteit. Taalverschillen dienen dus als grens tussen de verschillende etnische en culturele groepen. Zowel Korf en Malan (2002) als Bornman (2010) menen dat identiteitsstructuren veranderlijk zijn en dat ze vaak gepaard gaan met veranderingen in de sociale en politieke omgeving. Degenen die zichzelf rekenen tot de groep die de macht heeft, identificeren zich vaak meer met de staat en vice versa. Uit het onderzoek blijkt dat de Afrikaanssprekende blanken zich teruggetrokken hebben binnen de grenzen van hun etnische groep, omdat zij de politieke macht verloren. Hun etnische groep is hun toevlucht geworden sinds de politieke veranderingen na 1994. Zij zijn wel trots in het zijn van Zuid-Afrikaans maar identificeren zich inderdaad niet sterk met de Afrikaanse cultuur.

De zwarte bevolking heeft sinds de afschaffing van de Apartheid meer macht gekregen waardoor zij wel sterke identificatie met de Zuid-Afrikaanse staat en maatschappij ervaren. Ook heeft de nieuwe positie voor een sterke identificatie met de Afrikaanse cultuur gezorgd, wat aansluit bij de focus hierop door de presidenten van het ANC na Mandela. De verschillen tussen de groepen op gebied van identificatie met de Afrikaanse cultuur zorgen voor culturele spanningen; er is geen gemeenschappelijk nationaliteitsgevoel. De taalverschillen lijken de grootste factor te zijn in het onderscheiden van de etnische en culturele groepen in Zuid-Afrika. Bornman (2010) verwacht dat juist in deze tijd de grenzen van etnische, culturele en raciale identiteiten worden aangescherpt.

2.6 Vraagstelling

Er is allerlei aanleiding om te denken dat de politieke en sociale veranderingen vanaf 1994 ook tot veranderingen in de positie van de Afrikaanse taal hebben geleid. Het Afrikaans fungeerde als kolonietaal, bleef bestaan tijdens Brits bewind, werd een officiële taal en kreeg vervolgens het stigma als taal van de Apartheid. Ik ga onderzoeken hoe de positie van het Afrikaans is veranderd vanaf de afschaffing van de Apartheid (1994) tot heden (2017). Verandert de rol van de taal dan ook? Of blijft het de taal van de blanke onderdrukker? Ik onderzoek drie aspecten van de positie van het Afrikaans sinds 1994. Dit onderzoek naar bedreiging van de taal koppel ik aan culturele bedreiging. De taal is bedreigd als er negatieve meningen zijn, het in minder domeinen gebruikt wordt, en de aantallen sprekers lager zijn.

Dit onderzoek is maatschappelijk relevant omdat het goed is voor Afrikaners om te weten hoe hun taal ervoor staat en ook voor de VN-organisatie Unesco, die bedreigde talen in de gaten houdt. Bovendien is het academisch relevant omdat ik een verband onderzoek tussen sociale ontwikkelingen en de gezondheid (vitaliteit) van een taal. Mijn onderzoeksvraag luidt:

'Hoe is de positie van het Afrikaans in Zuid-Afrika veranderd tussen 1994 (afschaffing van de apartheid) en nu?'

De positie van het Afrikaans meet ik door naar drie aspecten te kijken in de volgende deelvragen:

1. Welke meningen van blanken en zwarten zijn er over het Afrikaans vanaf 1994 tot nu?
2. Hoe is het gebruik van het Afrikaans in de verschillende domeinen (onderwijs en rechtspraak) veranderd van 1994 tot nu?
3. Wat zijn de aantallen blanken en zwarten die het Afrikaans en Engels als moedertaal dan wel als tweede taal beheersen van 1994 tot nu?

Omdat er elf talen in plaats van twee officiële talen erkend zijn geworden en er allerlei negatieve associaties aan het Afrikaans zijn gaan kleven, verwacht ik dat de positie van het Afrikaans naar de achtergrond is verschoven en dat de taal meer binnenshuis wordt gesproken. Omdat er een verband is tussen sociale ontwikkelingen en taalverandering is mijn tweede hypothese dat er een correlatie is tussen de achteruitgang van de sociale positie van de Afrikaanssprekende blanken en de achteruitgang van de positie van het Afrikaans. Deze hypothese is in lijn met de bevindingen die ik mijn theoretisch kader heb weergegeven van Korf & Malan (2002) en Bornman (2010).

3. Methode

Bij het beantwoorden van mijn deelvragen doe ik bronnenonderzoek. Bij mijn eerste deelvraag bespreek ik een aantal wetenschappelijke bronnen waarin de attitudes van inwoners van Zuid-Afrika tegenover het Afrikaans bestudeerd zijn. Bij de tweede deelvraag onderzoek ik hoe het Afrikaans in de domeinen (onderwijs en rechtspraak) van 1994 tot nu veranderd is door krantenartikelen te lezen en wetenschappelijke bronnen hierover uiteen te zetten. Bij mijn derde deelvraag geef ik cijfers over de aantallen sprekers van het Afrikaans en het Engels weer. Uiteindelijk schetsen deze drie aspecten een redelijk beeld van de positie van het Afrikaans sinds de afschaffing van de Apartheid. In mijn theoretisch kader heb ik sociolinguïstische onderzoeken besproken over de sociale positie van de Afrikaanssprekende blanken, door in te gaan op identiteitstheorieën. Deze zal ik in mijn discussie koppelen aan mijn bevindingen over de positie van het Afrikaans.

Uiteindelijk komen zes criteria van de lijst die door Unesco is opgesteld (gedeeltelijk) aan bod in mijn onderzoek (Leufkens, 2016): de hoeveelheid sprekers, de hoeveelheid sprekers in verhouding tot het aantal mensen in de hele groep, onderwijs en geletterdheid, overheidsgebruik en institutionele status en de attitude van de sprekers. De overige criteria die ik niet bespreek zijn: intergenerationele overdracht, de hoeveelheid en diversiteit van gebruiksdomeinen en de documentatie van het Afrikaans. Doordat ik een aantal criteria van de Unesco-lijst bekijk, kan ik een schatting geven van de vitaliteit van de taal.

In de komende sectie bespreek ik elke deelvraag, waarna ik in de discussie kanttekeningen zal zetten bij mijn onderzoek en daarna zal eindigen met de conclusie.

4. Deelvragen

4.1 Welke meningen van blanken en zwarten zijn er over het Afrikaans vanaf 1994 tot nu?

De attitudes van de Afrikaanssprekende blanken tegenover hun eigen taal is positief; zij zijn er trots op en geloven dat de taal blijft bestaan (Korf en Malan, 2002). Andere groepen (zwarten, Kleurlingen en Indiërs/Aziaten) hebben een negatieve houding tegenover de Afrikaanssprekende blanken. Zwarten voelen zich bijvoorbeeld gediscrimineerd als het Afrikaans wordt gesproken op universiteiten, omdat zij de taal meestal niet of op laag niveau beheersen. Zoals in het theoretisch kader besproken, kreeg het Afrikaans door Mandela wel de kans om zich tot verzoeningstaal te ontwikkelen. Volgens Martin (2014) is dit ook het geval; de taal is zich aan het transformeren van exclusief blanke tot inclusief veelkleurige taal. De meeste zwarte informanten uit de studie van Martin (2014) zagen het Afrikaans dan ook als 'gewoon' een van de elf ambtelijke talen. Sommige informanten denken zelfs dat het stigma van het Afrikaans als onderdrukkingstaal aan het verslijten is. Doordat nieuwe generaties de taal van nature leren en hun eigen draai eraan geven, zwakt het stigma door de tijd heen af.

Het zou dus wel meevallen hoe sterk het Afrikaans nog wordt geassocieerd met onderdrukking door de nieuwe generaties die de Apartheid zelf niet meer hebben meegemaakt. Het zijn vooral de wat oudere leden van het ANC die de taal nog verbinden met onderdrukking tijdens het kolonialisme of de Apartheid (Martin, 2014). En soms zijn het de Afrikaners zelf die de taal nog sterk koppelen met hun eigen cultuur en politiek, waardoor 'hun' Afrikaans voor andere groepen ontoegankelijk wordt. Wil de taal loskomen van associaties, mag het niet meer een exclusief bezit van de Afrikaners zijn. Dat sluit aan bij de theorie van Korf en Malan (2002) die stelt dat Afrikaanssprekende blanken zich meer dan zwarten sterk identificeren met hun etnische groep.

Het Afrikaans verdwijnt steeds meer uit het openbare leven (Polfliet, 2015). Verdedigers van het Afrikaans reageren hierop door te stellen dat er ook veel donkere mensen Afrikaans spreken, waarmee zij doelen op de groep Kleurlingen (Polfliet, 2015). De Kleurlingen spreken echter een variëteit van het Afrikaans, dat ook wel het Kaaps-Afrikaans wordt genoemd. Het verschil tussen deze variëteit en het Standaardafrikaans is groot. Bovendien voelen Kleurlingen zich nog steeds tweederangsburgers en worden ze niet voor vol aangezien door de Afrikaners (Renders, 2006).

4.2 Hoe is het gebruik van het Afrikaans in de verschillende domeinen (onderwijs en rechtspraak) veranderd van 1994 tot nu?

4.2.1 Onderwijspraktijk

Als een taal niet langer in het hoger onderwijs gebruikt wordt, verarmen de vaktaal en de algemene taal omdat deze dan lijdt aan functie- en prestige-verlies (Martin, 2014). In deze sectie beschrijf ik of het Afrikaans inderdaad steeds minder invloed in het hoger onderwijs heeft.

Tijdens de Apartheid heerste er ook linguïstische Apartheid, omdat in deze periode alleen in het Engels en Afrikaans werd lesgegeven. Het nieuwe officiële beleid pleitte voor een meertaligheidbeleid in het hoger beroepsonderwijs, dat toegankelijk moest zijn voor elke student. Het gebruik van het Engels werd vanuit de overheid verplicht (Martin, 2014). Greenfield (2010) meent dat de intentie goed was maar dat het in de praktijk niet werd uitgevoerd; er wordt in het hoger beroepsonderwijs nog steeds voorrang gegeven aan de koloniale talen ten koste van de inheemse Afrikaanse talen. Greenfield (2010) meent dat deze ongelijkheid in talen nadelig is voor zwarte studenten, aangezien zij de koloniale talen minder goed beheersen. Dat veroorzaakt een verschil in studieprestaties tussen zwarte en blanke studenten. Zoals besproken in het theoretisch kader meent ook De Swaan (2003) dat een te groot keuzeaanbod van talen vooral leidt tot de versterking van de dominante taal. De dominante taal is na de afschaffing van de Apartheid ook op gebied van onderwijs het Engels geworden (De Swaan, 2003).

Na 1994 heerste vooraf ophef op de Universiteit van Stellenbosch over of het Afrikaans nog steeds als onderwijstaal gebruikt kon worden op voormalig Afrikaanse universiteiten (Le Cordeur, 2015). Nelson Mandela, die van 1994 tot 1999 president was, gaf veel om onderwijs en talen. Hij gaf aan dat de Universiteit van Stellenbosch in hun beleid de demografie van het land moest representeren en daarmee ook het Afrikaans moest opnemen. Het moest voor iedereen voordelig zijn om er te studeren. Ook moest het leiden tot ontwikkeling van inheemse talen als academische talen en tot introductie van inheemse talen in de communicatie (Martin, 2014). Afrikaners konden dus nog steeds in hun moedertaal onderwezen worden en deze scholen stonden bekend om het goede onderwijs. Mandela's visie op de inclusie van alle talen heeft later de minister van hoger onderwijs Blade Nzimande geïnspireerd om in te stellen dat universiteiten integratie moeten bewerkstelligen en ervoor moeten zorgen dat talen en andere praktijken geen groepen buitensluiten van het hoger beroepsonderwijs (Le Cordeur, 2015).

Martin (2014) sluit zich bij Le Cordeur aan met zijn onderzoek naar onderwijstaal in het hoger beroepsonderwijs. In het theoretisch kader heb ik de verengelsing in het onderwijs in Zuid-Afrika besproken. Martin (2014) meent dat de studentenpopulatie is veranderd sinds 1994: er zijn aanzienlijk meer zwarte studenten die bacheloronderwijs genieten en ook veel zwarte studenten die een master doen. Nog altijd is de participatiegraad van blanken vijf keer zo hoog, maar er zijn dus wel meer kansen gecreëerd voor zwarte studenten als gevolg van de instelling van het Engels als voertaal. Volgens Martin (2014) is het meertaligheidsbeleid van het ANC niet doorgevoerd omdat er te weinig gekwalificeerde staf en financiën beschikbaar waren en omdat de studenten er te weinig vraag naar hebben.

De verengelsing zien we terug op de grote universiteiten in Zuid-Afrika. Voor 1994 waren er vijf Afrikaanse universiteiten: de Randse Afrikaanse Universiteit (RAU) in Johannesburg, de Universiteit van Pretoria (UP), de Potchefstroom Universiteit voor Christelijk Hoger Onderwijs (PUK), de Universiteit van de Vrijstaat in Bloemfontein (UVS) en de Universiteit van Stellenbosch (US) (Martin, 2014). Bij de RAU, de UP en de US is de academische taal het Engels geworden (Steyn, 2013). Bij de UVS worden beide talen aangeboden (Martin, 2014). Het Engels wordt echter wel meer gebruikt dan het Afrikaans (Steyn, 2013). De PUK is het meest Afrikaans gebleven, met een beperkt aantal Engelse klassen. Echter, het lijkt erop dat met de komst van een nieuwe rector de Afrikaanse lezingen niet meer vanzelfsprekend zijn (Steyn, 2013).

Vooral de verengelsing op de Universiteit Stellenbosch leverde veel protesten van Afrikaners op, omdat de universiteit in de Tweede Taalstrijd een belangrijk verzetspunt vormde. In het begin van de negentiende eeuw heette de Universiteit van Stellenbosch nog het Victoria College. Omdat het land nog onder Brits bewind was, wilden zij er een eentalige Engelse universiteit van maken. De universiteit weigerde en wist met behulp van donaties een onafhankelijke universiteitsstatus te behalen. Naar aanleiding van de verengelsing op oorspronkelijk Afrikaanse universiteiten is in 2011 door de Solidariteit Beweging de universiteit Akademia opgericht (Polfliet, 2015). Op deze universiteit wordt nog wel exclusief in het Afrikaans lesgegeven. De universiteit is particulier en zelfstandig zodat het niet onder de verengelsing van de overheid gebukt hoeft te gaan. Op die manier trachten zij het Afrikaans als onderwijstaal te beschermen en behouden.

De huidige minister van Hoger Onderwijs Nzimande wilde de Akademia sluiten omdat hij dit een vorm van racisme achtte (Polfliet, 2015). Hij denkt dat het Engels als dominante taal op universiteiten een stap is naar meer toegankelijkheid voor zwarte Afrikaanse studenten. In de Zuid-Afrikaanse wet staat dat iedereen zich moet kunnen inschrijven op de universiteit en er les moet kunnen volgen. Nzimande wil er dus voor zorgen dat Zuid-Afrikanen meer kansen hebben in het hoger onderwijs door verengelsing, omdat meer zwarten deze taal spreken dan het Afrikaans. Deels heeft dit voor meer toestroom gezorgd maar er is kritiek op zijn beleid. Het zou tegenstrijdig zijn omdat alsnog een groot deel van de zwarten geen Engels beheerst (Polfliet, 2015). Zo blijft de ongelijkheid in academische talen, vooral in het geval van inheemse talen, in stand. Dit heeft gevolgen voor de participatiegraad van zwarten en voor mindere prestaties (Martin, 2014).

Vanwege de veranderde studentenpopulatie is er dus minder vraag naar onderwijs in het Afrikaans. Ook de verengelsing op de grote universiteiten heeft gezorgd voor meer beperkingen in Afrikaans onderwijs. Het Afrikaans heeft dus aanzienlijk minder invloed in het onderwijs gekregen, maar het is zeker niet verdwenen. De Afrikaners reageren op de verdwijning van het Afrikaans uit het onderwijs met allerlei actiegroepen. Er is dus al veel protest gemaakt door de Afrikaners.

4.2.2 Onderwijsbeleid

Na 1994 werd een adviescollege ingesteld voor taalzaken, dat voorstelde dat alle inheemse talen in twee groepen zouden worden verdeeld. Er waren zelfs mensen die voorstelden om ze in één taal te bundelen. Het Afrikaans Nationaal Congres, de partij die met de verkiezing van Mandela nog altijd aan de macht is, heeft deze adviezen genegeerd. Volgens De Swaan (2003) lijkt hun taalwetgeving beïnvloed te zijn door taalsentimentalisten, omdat ook zij pleiten voor zo veel mogelijk talen en culturen. De contradictie is dat de veelheid aan talen eigenlijk de globalisering van het Engels bewerkstelligt; een gevolg dat de taalsentimentalisten juist niet wilden bewerkstelligen (De Swaan, 2003).

Echter, het ANC lijkt niet ontevreden met die consequentie. Volgens het ANC zou een keuze voor één taal op papier leiden tot strijd, omdat iedere taalgroep dan voor zijn belangen op zou moeten komen. Uiteindelijk lijkt het erop dat er toch voor één taal wordt gekozen, alleen dan op indirecte wijze. Het ANC propageert het gebruik van veel talen omdat dit goed zou zijn voor een multiculturele samenleving, maar uiteindelijk versterkt het alleen maar de positie van het Engels. Verscheidene Afrikaanssprekende actiegroepen veroordelen het talenbeleid omdat het de rechten van minderheden onvoldoende zou beschermen (Renders, 2005). Het Afrikaans is een van de officiële talen in de Grondwet,

terwijl de regering het toelaat dat het Afrikaans op het gebied van onderwijs naar de achtergrond verdwijnt. Volgens de grondwet mag een burger naar de rechtbank als zijn taal miskend wordt (Renders, 2006). Bovendien staat de grondwet eentalige onderwijsinstellingen in elke landstaal toe, terwijl de minister van onderwijs Nzimande dreigde om het particuliere Afrikaanstalige Akademia te sluiten.

Het Afrikaans lijkt dus niet veel steun te krijgen van ANC. Een positief gevolg van het gebrek aan staatssteun op de status van het Afrikaans is dat het een grotere betrokkenheid van de Afrikaanssprekende burger vraagt (Martin, 2014). Zij moeten zich namelijk actief inzetten om de taal te behouden, wat zij doen door middel van acties. De 'Stichting vir Afrikaans' is een voorbeeld van een groep die zich richt op zwarte en blanke Afrikaanssprekenden (Renders, 2005). Een negatieve factor voor de status van het Afrikaans is dat de regering niet de grondwetregels juist uitvoert zoals ik hierboven besproken heb (Martin, 2014). Minister Nzimande wordt er bijvoorbeeld van verdacht een anti-Afrikaanse houding te hebben, maar hij ontkent dit zelf (Polfliet, 2015).

4.2.3 Rechtspraak

In 1997 werd de nieuwe grondwet actief waarin voortaan elf talen als officiële talen golden (De Swaan, 2003). In het parlement kon vanaf dat moment in principe in alle elf talen gesproken worden. Voor de begrijpelijkheid zouden dan tolken moeten worden gebruikt, maar aangezien niet voor alle talen een tolk beschikbaar is, werden uiteindelijk toch vooral de talen gesproken die de meeste mensen konden verstaan. Dus bij een officiële openbare gelegenheid wordt er hierdoor niet gekozen voor het gebruik van een inheemse taal, maar voor het Engels. Er zijn te veel talen om te leren en er is te weinig geld (De Swaan, 2003).

In de grondwet staan de taalrechten en het statuut van talen vastgesteld, waardoor de officiële talen niet kunnen worden aangetast. De officiële status van het Afrikaans wordt dus door Grondwet beschermd. Ook is het in elke provincieraad mogelijk om met een tweederde meerderheid een van de officiële talen tot de ambtelijke taal in de provincie maken (Renders, 2006). In de praktijk dienen in elke provincie het Engels en de tweede grootste officiële taal in die provincie als officiële taal (Martin, 2014).

Op juridisch vlak, zoals in de gerechtshoven, is volgens Martin (2014) het Afrikaans naar achter geschoven. Uit zijn studie blijkt dat in de praktijk in rechtszaken vaak het Engels wordt gebruikt, ook al spreken de aangeklaagden of verdachten niet het Engels als moedertaal. Dat schendt de democratische wet waarin wordt gesteld dat iedereen het recht heeft om in zijn moedertaal terecht te worden. Ook op gebied van de rechtspraak en in provincies zien we dus een ambtelijke voorkeursbehandeling van het Engels.

4.3 Wat zijn de aantallen blanken en zwarten die Afrikaans en Engels als moedertaal dan wel als tweede taal beheersen van 1994 tot nu?

In 1980, 1996, 2001 en 2011 werd in Zuid-Afrika een census gehouden waarbij men aan de deur gegevens van de bevolking verzamelde (Martin, 2014). Omdat de census uit 2011 de meest recente gegeven biedt, gebruik ik die gegevens. Recentere gegevens zijn helaas niet beschikbaar. In Tabel 1 is het aandeel van de bevolkingsgroepen in de jaren 2001, 2011 en 2017 weergegeven.

Tabel 1.

Bevolkingsgroepen in Zuid-Afrika in procenten.

	2001	2011	2017
Zwarten	79	79,2	80,2
Blanken	10	8,9	8,4
Kleurlingen	9	8,9	8,8
Indiërs/Aziaten	3	2,5	2,5

Het Zoeloe en het Xhosa zijn de twee meest gesproken moedertalen in het land met respectievelijk 22,7% en 16% van de sprekers (Census, 2011). De derde meest gesproken taal is het Afrikaans met 13,5%, dat voornamelijk door Blanken en Kleurlingen wordt gesproken. Het Engels komt met 9,6% op de vierde plaats en wordt gesproken door een deel van de zwarten, Blanken en Kleurlingen, en door alle Indiërs/Aziaten (Census, 2011). In tabel 2 zien we de hoeveelheid Afrikaans- en Engelssprekenden in 2011 per bevolkingsgroep als moedertaal.

Tabel 2.

Aantallen Afrikaans- en Engelssprekenden per bevolkingsgroep in Zuid-Afrika in 2011.

	Afrikaans	Engels
Zwarten	602.166	1.167.913
Blanken	2.710.461	1.603.575
Kleurlingen	3.442.164	945.847
Indiërs/Aziaten	58.700	1.094.317
Overig	41.591	80.971
Totaal	6.989.026	4.969.974

Volgens Martin (2014) groeit het aantal sprekers van het Afrikaans nog steeds en is de taal wijdverspreid. Het aantal zwarte sprekers van het Afrikaans is ook gestegen van 253.282 in 2001 naar 602.166 in 2011. Echter, het aantal zwarte sprekers van het Engels is groter: van 183.631 in 2001 naar 1.167.913 in 2011 (Martin, 2014). Het Afrikaans telt zeven miljoen moedertaalsprekers, het Engels 5 miljoen (Martin, 2014). Het Afrikaans heeft met tweedee- en derdetaalleerders zelfs meer dan 13 miljoen sprekers (Martin, 2014). Ook wordt het Afrikaans meer dan andere talen als huistaal gebruikt, waarbij er de meeste groei is onder de zwarten en Kleurlingen.

Ondanks de emigratie van bijna een miljoen blanken na de machtsovername door het ANC, is het Afrikaans dus nog altijd de derde grootste taal van het land. Relatief gezien groeit het Engels wel het meest als huistaal. Deze trend kan worden verklaard doordat het gebruik van het Engels sinds 1994 begunstigd werd door de regering. Echter, hoe groot en wijdverspreid het Afrikaans dan nog is; als het krimpt terwijl het Engels groeit, kan de taal toch nog worden ingehaald door het Engels. Omdat ook de voertaal op de grote universiteiten (grotendeels) verschoven is naar het Engels, verwacht men een nog grotere verschuiving naar het Engels te zien omdat kennis van de taal zorgt voor betere kansen (Martin, 2014). De groei van het Engels kan dus zorgwekkend worden voor de positie van het Afrikaans op de lange termijn.

5. Discussie

In deze sectie som ik per deelvraag mijn bevindingen op, geef ik kanttekeningen bij die ondervindingen en geef ik conclusies. Vervolgens bekijk ik of de uitkomst iets kan zeggen over een eventuele bedreiging van het Afrikaans. Ook breng ik in deze sectie de uitkomsten van de deelvragen in verband met de literatuur over de positie van de Afrikaanssprekende blanken zoals uiteengezet in het theoretisch kader. Mijn deelvragen sluiten aan bij een aantal criteria van de Unesco-lijst, waardoor ik met de antwoorden een schatting kan geven van de vitaliteit van het Afrikaans. Een kanttekening hierbij is dat ik mij in dit onderzoek niet aan de precieze richtlijnen van Unesco houd. Bovendien heb ik niet alle negen criteria van taalvitaliteit besproken in verband met de grootte van het onderzoek. Verder onderzoek naar de overige punten is dus nodig om een volledig beeld te krijgen van de vitaliteit van het Afrikaans.

5.1 Meningen

De Afrikaners zijn zelf trots op hun taal en geloven erin dat het blijft bestaan als deel van hun etnische groep (Korf & Malan, 2002). Andere groepen lijken nog wel een negatieve attitude te hebben over de Afrikaanssprekende blanken. Ook de Afrikaanssprekende niet-blanken hebben het gevoel tweederangs Afrikaanssprekende burgers te zijn. Echter, het zou kunnen dat het verband tussen de identiteit van de Afrikaner en het Afrikaans aan het afzakken is.

Volgens Le Cordeur (2015) is het Afrikaans namelijk een verzoeningstaal geworden en heeft het zich getransformeerd tot veelkleurige taal. De negatieve associaties met de taal zouden vooral nog in de geschiedenisboeken te vinden zijn en bij oudere ANC-leden (Martin, 2014). Voor de meeste Zuid-Afrikanen is het Afrikaans 'gewoon' een van de elf ambtelijke talen. Ook denken velen dat het stigma van het Afrikaans als onderdrukkingstaal door de tijd verslijt omdat de nieuwe generaties de taal van nature leren, en niet meer onder dwang. Voor de gewone Zuid-Afrikanen is het stigma dus verdwenen of sterk afgenomen (Martin, 2014).

Volgens Van den Bergh (1995) beschouwen Nederlanders het Afrikaans als de taal van de Apartheid. Zij doen hiermee geen recht aan de genuanceerde positie die het Afrikaans in de huidige samenleving van Zuid-Afrika heeft (van den Bergh, 1995). Bovendien is het aantal zwarte sprekers van het Afrikaans gegroeid, wat aangeeft dat de taal minder besmet is met negatieve connotaties (Martin, 2014). Het lijkt er dus op dat de opvatting vooral heerst in Europa, om aan te nemen dat er nog veel negatieve associaties kleven aan de taal (van den Bergh, 1995). Het zijn vooral nog de ouderen in ANC-kringen en buitenlandse percepties die negatief zijn. Deze zouden in een andere richting gestuurd moeten worden om de beeldvorming van het Afrikaans een positieve draai te geven.

De attitudes van de Afrikaners zelf zijn dus positief: zij komen voor hun taal op omdat ze er trots op zijn. Dat hebben zij al vaker met succes gedaan, waardoor ze meer vertrouwen in het voortbestaan van hun eigen groep hebben gekregen (Korf & Malan, 2002). Hun etnische identiteit is ook tijdens de Apartheid versterkt omdat zij zich verbonden in de strijd tegen het 'zwart gevaar' (Renders, 2010). Als er opnieuw frontvorming ontstaat doordat het ANC het Afrikaans te ver naar de achtergrond laat verdwijnen, zou dit echter niet bevorderlijk zijn voor de nationale identiteit. De Afrikaners trekken zich dan nog verder terug in hun eigen etnische groep. Het nieuwe Zuid-Afrika wil een multiculturele samenleving zijn, dus die aanscherping van etniciteit zou de eenheid van natie tegenwerken.

5.2 Domeinverlies

Het Afrikaans is op onderwijsgebied sterk teruggedrongen maar niet verdwenen. In twee van de vijf oorspronkelijk Afrikaanstalige universiteiten is het Afrikaans nog (deels) aanwezig. Wel zijn er meer kansen ontstaan voor zwarte studenten om hoger onderwijs te genieten door de verengelsing. Toch zijn er nog steeds relatief meer blanken en halen zij ook betere prestaties. De zwarte studenten voelen zich benadeeld doordat zij de koloniale talen niet als moedertaal beheersen. De Afrikaanssprekende blanken voelen zich benadeeld doordat het Afrikaans als onderwijstaal steeds meer verdwijnt.

In elke provincie is het Engels in combinatie met de tweede grootste taal uit dat district de officiële taal. Ook in de rechtbanken heerst de tendens om in het Engels berecht te worden. De trends in het onderwijs en in de rechtspraak wijzen dus duidelijk op verengelsing. Het Afrikaans mag dan wel achteruit zijn gegaan op ambtelijk- en onderwijsgebied, maar een kanttekening hierbij is dat de Afrikaanse literatuur, pers, muziek en kunst floreren (Renders, 2005). Op die manier wordt de taal toch verspreid en gebruikt in de openbare sfeer.

Het meertaligheidsbeleid van het ANC is mijns inziens een contradictio in terminis. De regering zou met dit beleid naar een multiculturele samenleving streven maar ze weten ook dat het leidt tot verengelsing. Het ANC lijkt dus stiekem een eentaligheidsbeleid te voeren. Als de regering zou besluiten om het beleid in de praktijk wél uit te voeren omdat ze daadwerkelijk alle talen willen ondersteunen, zal het vervolgens op twee problemen stuiten. Het eerste probleem is het gebrek aan geld om van alle talen ambtelijke en academische talen te maken. Maar als we hypothetisch gezien zouden aannemen dat ze de financiën en de motivatie hebben om het meertaligheidsbeleid door te voeren, stuit het op het volgende probleem. Het probleem van een realistische uitwerking: hoe kan er aan elf talen en culturen gelijkwaardig aandacht gegeven worden? Uit de literatuur blijkt dat een meertaligheidsbeleid überhaupt niet bevorderlijk is voor het behoud van de vele culturen. Door de onmogelijkheid aan keuze, zal het beleid alsnog één taal als dominante taal naar voren brengen (De Swaan, 2003). Het beleid valt dus in een cirkelredening. Verder onderzoek is nodig over hoe je pragmatisch de (inheemse) moedertalen van studenten terugkrijgt in het onderwijs.

5.3 Sprekersaantallen

Het aantal sprekers van het Afrikaans groeit nog steeds, ook onder de zwarte en Indische/Aziatische bewoners. Het Afrikaans heeft nu nog een sterke positie in de samenleving met de meeste thuistaalsprekers van alle talen. Ook is de taal wijdverspreid. Op dit moment lijkt de taal dus niet echt bedreigd te worden in dit opzicht, omdat het nog door genoeg moedertaal- en tweedetaalsprekers wordt gebruikt. Relatief gezien is het Engels wel het meest gegroeid in aantal sprekers. Als het Engels meer blijft groeien dan het Afrikaans, kan het Afrikaans uiteindelijk toch nog in een bedreigde positie komen. Omdat de grote universiteiten ook zijn verengelst, verwacht men een nog groter aantal sprekers van het Engels in de toekomst (Martin, 2014). Deze groei van het aantal sprekers van het Engels duidt op een mogelijk bedreiging voor en afname van de continuïteit van het Afrikaans.

Een kanttekening bij de cijferweergave bij de derde deelvraag is dat de census in 2011 is gedaan, en er in zes jaar veel kan veranderen. In de telling is bovendien geen

rekening gehouden met de variëteiten die er bestaan binnen het Afrikaans (Martin, 2014). Er is dus niet gekeken naar interne taalverschillen en het is daardoor niet duidelijk hoeveel mensen het Standaardafrikaans spreken.

In de discussie of het Afrikaans als voertaal op universiteiten discriminerend is voor zwarten, geven Afrikaners het argument dat de meerderheid van de Afrikaanstaligen donker is. Dit argument gaat niet meer op als die donkere bevolking een heel anders Afrikaans spreekt. De vraag komt op of het verschil tussen het Standaardafrikaans en de variëteiten niet te groot is, om tot dezelfde taal te rekenen. Bovendien is taalvariëteit ook een markeerder van identiteit (Martin, 2014). Er is meer onderzoek nodig naar de afbakening van het Standaardafrikaans en de taalvariëteiten, en de daarbij horende etnische groepen. Nu wordt ervan uitgegaan dat Kleurlingen en steeds meer zwarten het Afrikaans spreken. Deze conclusie zou heel anders zou worden als het Afrikaans niet meer ook alle variëteiten omvat in volkstellingen. Het Standaardafrikaans van de blanken zou dan veel meer bedreigd kunnen blijken te zijn dan de cijfers nu laten zien.

6. Conclusie

In dit onderzoek heb ik de positie van het Afrikaans onderzocht door de volgende aspecten te bekijken: de meningen over de taal, het gebruik in twee domeinen (het onderwijs en de rechtspraak) en de aantallen sprekers. De taal zou bedreigd zijn als er negatieve meningen zijn, het in minder domeinen gebruikt wordt, en de aantallen sprekers lager zijn. Uit de deelvragen blijkt dat vooral de meningen over het Afrikaans van conservatieven en buitenstaanders negatief zijn, en de meningen van de gewone Zuid-Afrikaan neutraler zijn geworden. De negatieve percepties tegenover het Afrikaans leven nog wel want de relatie tussen het Afrikaans en de Apartheid kwam in meerdere bronnen terug. Toch blijken de meningen dus positiever te zijn geworden sinds 1994.

In het hoger beroepsonderwijs is het Afrikaans meer naar de achtergrond verschoven maar is het nog steeds mogelijk om onderwijs in het Afrikaans te volgen. Ook de ambtelijke situatie is niet erg gunstig voor de positie van het Afrikaans omdat in de praktijk in het Engels berecht wordt. In de provincies is Engels ook de eerste taal. Het aantal sprekers van het Afrikaans groeit nog steeds maar relatief minder hard dan het aantal sprekers van het Engels. Het is (nu nog) de grootste huistaal van alle talen, maar niet meer de grootste taal in de publieke ruimte (Martin, 2014). Daarom kan hypothese 1 worden bevestigd: *de positie van het Afrikaans is naar de achtergrond verschoven en het wordt meer binnenshuis gesproken.*

Wat betreft de positie van de Afrikaanssprekende blanken betreft; zij hebben zich verder teruggetrokken tot hun etnische groep. Zij geloven vooral in hun eigen identiteit en niet in die van de staat. Zij zijn niet bang om hun cultuur en taal te verliezen, ondanks de verlaging van hun status en machtspositie sinds de afschaffing van de Apartheid. De positie van de Afrikaner in de maatschappij is dus achteruitgegaan: ze ervaren negatieve consequenties van het zijn van een Afrikaanssprekende blanke in Zuid-Afrika. In hypothese 1 heb ik vastgesteld dat het Afrikaans ook meer naar de achtergrond is verdwenen. Sociale ontwikkeling en taalverandering zijn nauw verbonden. Hypothese 2 kan daarom ook worden bevestigd: *er is een correlatie tussen de achteruitgang van de sociale positie van de blanke Afrikanen en de achteruitgang van de positie van het Afrikaans.*

In hoeverre wordt het Afrikaans uiteindelijk bedreigd? Als we de criteria aflopen van de Unesco-lijst, gaat het met *onderwijs en geletterdheid* en *overheidsgebruik en*

institutionele status momenteel bergafwaarts met het Afrikaans. Het gebrek aan steun van de regering en het toenemende gebruik van het Engels als wetenschaps-, onderwijs-, overheidstaal en als lingua franca werkt het gebruik van het Afrikaans tegen (Martin, 2014). De taal wordt toch beschermd door de wetgeving, al lijkt de regering zich daar niet aan te houden. De invloed van het Afrikaans in het onderwijs, de overheid en als status is dus verlaagd sinds 1994 maar niet verdwenen. Bij de *hoeveelheid sprekers* en de *hoeveelheid sprekers in verhouding tot het aantal mensen in de hele groep* staat de positie van het Afrikaans nu nog sterk, maar zou het op de lange termijn ingehaald kunnen worden door het Engels. *De attitude van de spreker* is positief; de Afrikaners zijn nog steeds trots en bereid om voor hun taal te vechten. Dit is ook te merken aan de actiegroepen en initiatieven die ontstaan zijn en uit het feit dat zij al eerder onder bedreigend milieu hun taal hebben gered. Ik zou niet willen stellen dat het Afrikaans op het moment een bedreigde taal is, maar er is wel een dalende lijn te zien waar rekening mee moet worden gehouden door de Afrikaners en door Unesco.

7. Literatuur

den Besten, H. (2009). Desiderata voor de historische taalkunde van het Afrikaans. In: H. den Besten, F. Hinskens, & J. Koch (Ed.), *Afrikaans: een drieluik*. Amsterdam/Münster: Stichting Neerlandistiek VU/Nodus Publikationen. No. 58, p. 234-252.

den Besten, H. & Hinskens, F. (2005). Diversificatie van het Nederlands door taalcontact. *Nederlandse Taalkunde*, Vol. 10, No. 4, 283-309.

van den Bergh, G. (1995). Zuid-Afrika: veeltalig en multicultureel. *Ons Erfdeel*, Vol. 38, No. 3, p. 462-464.

Bornman, E. (2010). Emerging Patterns of Social Identification in Postapartheid South Africa. *Journal of Social Issues*, Vol. 66, No. 2, p. 237-254.

Brenzinger, M., Dwyer, A., de Graaf, T., Grinevald, C., Krauss, M., Miyaoka, O. ... Zepeda, O. (2003). UNESCO Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages. Language Vitality and Endangerment. UNESCO, Paris. Geraadpleegd op 22 juni 2017, op <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001836/183699E.pdf>.

Le Cordeur, M. (2015). Mandela and Afrikaans: From Language of the Oppressor to Language of Reconciliation. Stellenbosch University. *International Review of Social Sciences and Humanities*, Vol. 10, No. 1, p. 32-45.

February, V. (1985) De staat en schrijver in Zuid-Afrika. *Groniek*, Vol. 91.

Grebe, H. (2004). Onder de stolp van de tijd vandaan: een voorstudie naar de standaardisering van Afrikaans. *Tydskrif vir Nederlands & Afrikaans*, Vol. 11, No. 2, p. 65-81.

Greenfield, D. (2010). 'When I hear Afrikaans in the classroom and never my language, I get rebellious': linguistic apartheid in South African higher education. *Language and Education*, Vol. 24, No. 6, p. 517-534.

Korf, L. & Malan, J. (2002). Threat to Ethnic Identity: The Experience of White Afrikaans-Speaking Participants in Postapartheid South Africa. *The Journal of Social Psychology*, Vol. 142, No. 2, p. 149-169.

Labuschagne, C. (2011). Opkomst en ondergang van de apartheid in Zuid-Afrika. University of Groningen.

Leufkens, S. (2016). *Taal*. Serie: Elementaire deeltjes. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Martin, W. (2014). De status van het Afrikaans in Zuid-Afrika en in de Nederlandssprekende landen. Vrije Universiteit Amsterdam. *Tydskrif vir Nederlands & Afrikaans*, 21ste jaargang, 2^e uitgave, p. 95.

Polfliet, C. (2015). Zuid-Afrika: Afrikaans verdwijnt stilaan uit het openbare leven. Knack. StampMedia. Geraadpleegd op 22 juni 2017, op: <http://www.knack.be/nieuws/wereld/zuid-afrika-afrikaans-verdwijnt-stilaan-uit-het-openbare-leven/article-normal-566263.html>.

Renders, L. (2005). Het Afrikaans, een taal in het strijdperk. *Neerlandia/Nederlands van Nu*, Vol. 109, No. 2, p. 12-19 [tijdschrift].

Renders, L. (2006). Het Afrikaans: van Triomf naar Verliesfontein. Provincie Antwerpen, Departement Cultuur.

Statistics South Africa. (2012) Census 2011: Census in brief. Pretoria: Statistics South Africa, p.26. Geraadpleegd op 22 juni 2017, op: http://www.statssa.gov.za/census/census_2011/census_products/Census_2011_Census_in_brief.pdf.

Stell, G. (2010). Afrikaanse spreektaalnormen en prescriptieve Afrikaanse normen: Is er genoeg ruimte voor grammaticale diversiteit in het Standaardafrikaans? *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, Vol. 50, No. 3, p. 418-444.

Steyn, J. (2013). Afrikaans bedreigd aan universiteit. Vlaamse taalstrijd als inspiratiebron. Doorbraak. Geraadpleegd op 22 juni 2017, op: <http://www.doorbraak.be/nl/nieuws/nieuwe-taalstrijd-zuid-afrika>.

De Swaan, A. (2003). Bedreigde talen, sociolinguïstiek en taalsentimentalisme. *Anéla Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*, Vol. 70, No. 1, p. 15-26.